

Таким чином здійснений теоретичний аналіз та одержані нами результати підтвердили необхідність обґрунтування соціально-психологічних умов щодо зниження рівня конфліктності серед інспекторів муніципальної варті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко І.В. Конфлікти: сучасний стан, проблеми та напрямки їх вирішення в органах внутрішніх справ: монографія. Харків: ОВС, 2002. 256 с.
2. Литвинова Г.О. Особливості сприйняття професійних емоціогенних ситуацій працівниками патрульної служби міліції з різним стажем роботи. Право і безпека. 2007. Т. 6. №1. С.125 - 133
3. Ложкін Г. В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практик: навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 416 с.
4. Чепур О. Емпіричне дослідження стратегій поведінки у конфлікті як аспекту психологічного впливу в професійній діяльності слідчих. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2020. Випуск 6. С. 134–141

*Осипкіна Інна
Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТІВ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ ДСНС

Проблема конфліктів у професійної діяльності пожежних-рятувальників і, відповідно, необхідність їх вирішення у професійному середовищі ДСНС України є соціально значущою. Тривале виконання фахівцями службових обов'язків в складних та екстремальних умовах надзвичайної ситуації призводить до дезадаптації, зниження опірності їхнього організму й нервово-психічного перенапруження особового складу, результатом чого постає розвиток у них конфліктності як якості особистості. Формуванню конфліктності й конфліктної поведінки у фахівців ДСНС також сприяють зростаючі вимоги держави й суспільства щодо ефективності їх професійної діяльності у справі запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків, екстремальний характер професійної діяльності пожежних-рятувальників та необхідність вдосконалення діяльності професійно-психологічної служби ДСНС та ін.

Проблемі конфлікту й конфліктної взаємодії в професійній діяльності присвячені дослідження Ю. Александров [1], Н. Афанасьєва [9], К. Балабанова [2], О. Євсюков [3], М. Козяр [4], М. Корольчук [5], М. Кусій [6], В. Магда [7], С. Миронець [8], Е. Михлюк [9], Л. Перелигіна [9] та ін. Проте в практичному аспекті важливим є дослідження психологічних особливостей конфліктів серед працівників ДСНС, які в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації відіграють особливу роль.

Мета статті – обґрунтувати психологічні чинники конфліктів серед працівників ДСНС.

Аналіз роботи фахівців ДСНС вказує на те, що професія рятувальника має специфічні особливості, основними з яких є: високий рівень небезпеки, травмування, стресогенності, ризиковості, відповідальності, невизначеність ситуації, дії в умовах обмеженого простору і дефіциту часу. Слід враховувати, що діяльність рятувальників-пожежників супроводжується

Магістерський науковий вісник. – № 41 83

несприятливим впливом фізичних, хімічних, психологічних та інших патогенних факторів, що викликають виражений фізіологічний і психоемоційний стрес [1]. Все це підводить до визначення психологічних чинників конфліктів серед працівників ДСНС.

Так, вагомим чинником конфліктів серед працівників ДСНС є стресогенні особливості професійної діяльності. Робота рятувальників під час чергування регулюється відповідним розпорядком дня. Чергування рятувальників включає такі дії і операції: прийом зміни, проведення інструктажу з правил безпеки, огляд автомашини зі спеціальним обладнанням, аналіз фото- і відеоматеріалів, знятих на місці події, практичні заняття, технічне обслуговування обладнання, час для усунення психологічного навантаження, повторення і аналіз пройденого практичного матеріалу, приведення в порядок робочих кабінетів та відпочинок. Також важливо, що під час робочої зміни черговий екіпаж завжди знаходиться у стані повної бойової готовності, щоб у разі надзвичайної ситуації своєчасно здійснити вихід на місце події [4].

Також слід враховувати, що професійна діяльність рятувальника – одна з найскладніших, адже вона не тільки протікає в умовах постійного ризику, але й водночас належить до типів «людина – техніка» та «людина – людина», тобто включена до складної взаємодії з іншими людьми. У зв'язку з цим професійна підготовка рятувальників вимагає накопичення ними знань та уявлень про екстремальну ситуацію й особливості адаптації до неї, здобуття досвіду саморегуляції в умовах небезпеки, формування професійних якостей, релевантних вимогам професії. Недостатній розвиток певних навичок пов'язаний із ризиком появи психосоматичних порушень, професійною деформацією та вигоранням, зниженням ефективності виконання діяльності [3].

Рятувальні та інші невідкладні роботи характеризуються великим обсягом і обмеженим часом на їх проведення, складними умовами обстановки та граничною напругою сил рятувальників. Вони проводяться безпосередньо вдень та вночі, за будь-якої погоди, до повного завершення. Це накладає високі вимоги щодо готовності кожного рятувальника діяти за призначенням, відповідно до його психологічних, фізичних, психофізіологічних та моральних якостей.

Вагомий вплив на виникнення конфліктів серед працівників ДСНС мають особливості їхньої самооцінки. Як зазначає С. Миронець, у нестандартних умовах, у раптовій складній обстановці на пожежі неадекватність самооцінки знижує надійність роботи. Неадекватно завищена самооцінка часто породжує схильність до ризику. Вчений при цьому виділяє такі якості, важливі в професійній діяльності рятувальників: ініціативність, старанність, самодисципліна, холоднокровність, бездоганна пам'ять [8].

У небезпечних професіях (до яких відносяться рятувальники) В. Магда виділяє дві основні професійно важливі конфліктогенні якості: тривожність та інтроверсія. Зокрема, співробітники з підвищеною тривожністю можуть бути більш чутливими до емоційного стресу,

довго перебувати в стані фрустрації. В екстремальних умовах діяльності тривожні особи відчують незадоволеність своєю роботою, а екстраверти – навпаки, лишаються задоволеними. Також слід урахувати, що монотонність у екстравертів викликає втому [7].

Зв'язок між схильністю до стресу та порушеннями у функціонуванні когнітивної сфери особистості, що призводить до конфліктів серед працівників ДСНС, вивчався у дослідженнях Е. Михлюк, Л. Перелигіної, Н. Афанасьєвої. Встановлено, що у осіб, схильних до психосоматичних порушень, психологічний захист від стресорів послаблений через домінування у них репресивних форм захисту. Тобто пожежники-рятувальники часто замість перегляду доцільних способів поведінки придушують негативні переживання, свідомо відкидають негативний досвід, що призводить до суттєвого зниження соціально-психологічної компетентності [9].

Визначаючи найбільш стресогенні і, відповідно, конфліктогенні ситуації для рятувальників, С. Євсюков називає випадки «суїциду», «замкнених дверей» та «дорожньо-транспортних пригод». У випадках спроб суїциду вдале виконання операції залежить від здатності рятувальника знайти індивідуальний підхід до потенційного суїцидента, від уміння вести переговори, налагоджувати з ним контакт. Незнання того, що очікує рятувальника за замкненими дверима, невизначеність, часте виявлення трупів, дітей, людей похилого віку, психічно хворих людей або ймовірність зіткнення зі злочинцем під час проведення операції «Замкнені двері», а також звільнення затиснутих при аварії в автомобілі людей, робота з останками трупів при дорожньо-транспортних пригодах – це найбільш часті фактори, що сприяють появі в рятувальників негативних психічних станів [3].

Типовими помилками рятувальників, які можуть спричиняти конфлікти серед працівників ДСНС, М. Корольчук називає такі риси їхнього характеру, як надмірна емоційність, бажання швидко прийти на допомогу, що в деяких випадках призводить до недотримання рятувальниками правил безпеки, непотрібних ризиків, недоречного героїзму та ін. [5].

Сприяють виникненню конфліктів серед працівників ДСНС, на думку К. Балабанової, професійно зумовлені психофізичні реакції, характерні для патологічного стану. При інтенсивності фізичних навантажень в організмі пожежника накопичуються морфологічні, функціональні та біохімічні зміни, що призводить до виникнення гострих і хронічних перенапружень організму, які здатні переходити в захворювання. Відомо, що «в рятувальників, які пережили критичні події, часто спостерігаються періоди відчуженості з подальшою депресією і розсіяною поведінкою. Їх мучить почуття провини через смерть потерпілого, яка, на думку рятувальника, відбулася, незважаючи на всі його старання» [2, с. 263].

Серед психологічних чинників конфліктів серед працівників ДСНС М. Кусій виділяє відсутність волі. Так, у роботі пожежного-рятувальника ситуації, що потребують великих вольових зусиль, виникають часто і регулярно. Рівень емоційної напруги може бути

різноманітним і коливається в широких межах від помірного до надто високого, тому вольові якості відіграють вирішальну роль у формуванні стійкості рятувальника до впливів вражаючих факторів і психотравмуючих умов надзвичайних ситуацій. Від рівня розвитку вольових якостей залежить здатність пожежного рятувальника діяти в екстремальних умовах, пов'язаних з ризиком для його здоров'я і життя. Найбільш важливою з таких характеристик є емоційно-вольова стійкість. Недостатній рівень розвитку вольових характеристик може викликати підвищену сприйнятливість до впливу психотравмуючих умов надзвичайної ситуації, ускладнену адаптацію, психічні і фізичні травми й розлади, навіть повну нездатність діяти в умовах надзвичайних ситуацій, що може проявлятися у формі паніки або бездіяльності [6].

Отже, професійна діяльність рятувальників проходить у складних умовах, характеризується екстремальністю та вимагає від фахівців певних знань, вмінь, витривалості та психологічної підготовленості до виконання професійних завдань. Аналіз психологічних чинників виникнення конфліктів серед працівників ДСНС дозволяє стверджувати, що серед них – невідповідність вимогам, професійної мотивації, психологічного складу особистості, професійних здібностей, стресостійкості, відповідальності, що відіграє значну роль під час безпосередньої організації різних видів робіт в екстремальних умовах. Психологічними чинниками конфліктів серед працівників ДСНС є і невміння постійно контролювати свій стан, неготовність до швидкого прийняття рішень, нездатність адекватно оцінювати ситуацію, недостатність психологічної стійкості. Ефективно виконувати завдання професійної діяльності в екстремальних умовах рятувальники мають можливість лише за умови достатнього рівня особистісної організації праці. Визначення психологічних чинників конфліктів серед працівників ДСНС сприятиме підбору відповідного діагностичного та корекційного інструментарію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Ю. В. Особливості професійної діяльності пожежників-рятувальників ДСНС та їх психологічний аналіз. Особистість, суспільство, закон : тези доп. учасн. міжнар. наук.-практ. конф. (24 квіт. 2020 р., м. Харків, Україна). Харків, 2020. С. 175-178.
2. Балабанова К.В. Аналіз представленості структурних компонентів життєздатності майбутніх рятувальників на первинному етапі їх фахової підготовки. Теорія і практика сучасної психології: збірник наук. праць. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. № 3. С. 262-273.
3. Євсюков О. П. Психологічне прогнозування надійності діяльності працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України : монографія. Харків : УЦЗУ, 2007. 288 с.
4. Козяр М. М. Екстремальна-професійна підготовка до діяльності в надзвичайних ситуаціях. Львів : СПОЛОМ, 2004. 376 с.
5. Корольчук М.С. Психологія праці у звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. Київ : КНТЕУ, 2015. 651 с.
6. Кусій М.І. Професійна підготовка фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України. Вісник ЛДУБЖД. 2010. № 4. С.117-122.
7. Магда В. А. Особливості професійної деформації у працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України : дис. ... канд. психол. наук. Харків, 2011. 233 с.
8. Миронець С. М. Психологічні особливості професійної діяльності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів МНС України. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Серія : Педагогічні науки. Психологічні науки. Випуск 1. Київ : Правові джерела, 2002. С. 228-232.

Третяк Віталій

Науковий керівник – доц. Шевченко Ольга

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО БАТЬКІВСТВА

Дослідження процесу становлення психологічної готовності до батьківства має багатоаспектний характер, а його вивчення здійснювалося через призму робіт визначних вчених у галузі психології.

Одним з перших на цю проблему звернув увагу американський психолог Дж. Б. Ватсон. Він, як представник поведінкової психології, досліджував формування психологічної готовності до батьківства з точки зору зумовленості та виховання.

Зумовленість включає в себе: генетичні чинники які можуть впливати на психологічну готовність до батьківства через передачу певних рис і тенденцій від батьків до дітей; біологічні аспекти: стан здоров'я, фізична готовність до вагітності та народження, гормональний стан та інші біологічні чинники [2].

Виховання включає: соціокультурний вплив – культурні та соціальні норми можуть визначати очікування від батьківства і формувати психологічну готовність (наприклад, у різних культурах можуть існувати різні стандарти щодо ролей батьків); сімейне виховання – досвід, отриманий в сім'ї під час виховання, може впливати на психологічну готовність до батьківства; відносини з батьками, виховання, яке отримується у дитинстві, можуть визначати очікування і уявлення стосовно батьківства [1].

Психологічні аспекти включають: емоційну стійкість, оскільки здатність керувати емоціями та стресом відіграє важливу роль у психологічній готовності до батьківства; самосвідомість – розуміння власних цінностей, переконань і очікувань щодо батьківства може сприяти розвитку психологічної готовності; підготовка передбачає врахування педагогічного аспекту, оскільки володіння інформацією про вагітність, пологи, виховання дитини може підвищити готовність батьків, а також підготовчі курси для майбутніх батьків можуть надати практичні знання і навички; психологічна підтримка – консультування психолога чи педагога може бути корисним для зниження стресу чи невпевненості майбутніх батьків.

Загальна психологічна готовність до батьківства визначається взаємодією усіх цих аспектів. Важливо враховувати, що цей процес є індивідуальним, і кожна людина формує свою готовність на основі власного життєвого досвіду і умов [3].

Із розвитком теорій особистісного росту, свій внесок у досліджувану тему зробив видатний американський психолог і психіатр Е. Еріксон, який представив концепцію восьми